

ГЕНЕЗА ГУМАНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ К. УШИНЬСЬКОГО

У статті виявлені духовно-моральні, гуманістичні ідеї, погляди К. Ушинського, окреслені його сучасниками. Спостережено, що якості гуманізму: принципи, цінності, світогляд, спосіб життя, історична практика – послідовно визначилися у майбутнього педагога, стали складовою його світобачення.

Ключові слова: К. Ушинський, педагогічна наука, гуманістичні погляди, етичний гуманізм, антропологічний підхід, принцип народності, національна самосвідомість.

Негативні тенденції в освітній практиці помітно проявилися і прийняли форму глибокої кризи на межі ХХ і ХХІ століть, у період активного реформування у суспільстві, коли стали домінувати вузько прагматичні, ринкові установки, а усі накопичення і здобутки гуманістичної педагогіки виявилися незатребуваними. Проте лінія гуманістичної філософсько-педагогічної думки поступово поновила своє існування. Вона стала важливою передумовою успішної розробки сучасних освітніх парадигм, що поєднують кращі традиції минулого і досягнення сьогодення.

Нині існує цілий напрям в соціогуманітарному просторі, який відстоює гуманістичні позиції в освіті. Подібні дослідження видаються в монографіях, публікуються в наукових журналах: "Людина", "Сучасна освіта", "Філософія освіти", "Питання філософії", "Педагогіка", в електронних наукових педагогічних журналах ("Педагогічний вісник", "Дошкільна освіта", "Педагогічний пошук", "Нива знань", "Педагогічні новачі столичної освіти: теорія і практика"), у вигляді окремих веб-сторінок педагогічних видань ("Вища школа", "Вища освіта України", "Гуманітарні науки", "Дефектологія", "Директор школи, ліцею, гімназії", "Наука і освіта", "Неперервна професійна освіта: теорія та практика", "Освіта і управління", "Післядипломна освіта в Україні", "Педагогіка і психологія. Вісник АПН України", "Рідна школа", "Філософія освіти") тощо.

Теоретичним вираженням гуманістичної орієнтації освіти є антропологічний підхід, що визначає в педагогіці нову методологію, теорію і практику, в основі яких лежать уявлення про людину. Т. Хабєєв доречно спостеріг: "Видатні вітчизняні просвітителі ХІХ століття (В. Белінський, М. Чернишевський, О. Герцен, М. Пирогов, К. Ушинський та ін.) стверджували, що в цілях освіти відображається система виховних поглядів народів, що формувалася у своєму історичному розвитку на основі його світогляду, його світобачення, його національної самосвідомості. Тому освіту в конкретній державі необхідно розглядати крізь призму народності і національних особливостей, які не тільки визначають неповторність образу людини, характерного для тієї чи іншої нації, але і саму суть ідеальних уявлень про цей образ. Кожна епоха, кожна культура виробляє свої еталони, свої нормативні зразки, що спираються на національні цінності" [13, с.71]. Орієнтація на кращі гуманістичні зразки у вітчизняній науково-педагогічній свідомості, вважають, розпочалася у 90-ті рр. ХХ століття. Відтоді усталився новий етап педагогічної думки, зумовлений необхідністю звернення до витоків вітчизняної педагогіки з метою уточнення, поглиблення і перегляду внеску в її розвиток прогресивних діячів другої половини ХІХ століття, у тому числі засновника національної педагогіки, реформатора народної школи К. Ушинського (1824–1871).

К. Ушинський першим серед вітчизняних педагогів зробив спробу підсумувати наукові знання про людину, виходячи із визнання взаємозв'язку педагогіки з даними антропологічних наук.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. На сьогодні спостерігається підвищення дослідницького інтересу до генези та новітнього прочитання педагогічної спадщини К. Ушинського, оскільки педагогічні погляди ввібрали ідеологічні, духовні, етичні й естетичні погляди своєї доби. Ґрунтовне вивчення, об'єктивний аналіз, оцінка та творче використання педагогічної спадщини сприятимуть впровадженню кращих надбань вищої педагогічної освіти в сучасну теорію та практику, впливатимуть на модернізацію змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи на засадах гуманістичного підходу. Творче використання прогресивних ідей К. Ушинського, біографічних даних його життєвої та педагогічної діяльності та відомостей про членів його родини сприятиме подоланню суперечностей між існуючим рівнем професійно-педагогічної підготовки вчителів та зростаючими вимогами суспільства до її змісту, традиційною системою підготовки педагогічних кадрів та соціокультурними перетвореннями в Україні, що враховують гуманістичну спрямованість та орієнтацію на деякі наукові та теоретичні положення, сформульовані в руслі антропологізму, спираються на соціальну сутність людини.

Внесок ученого у розвиток педагогіки має не лише загальнонаціональне, а й міжнародне значення. Важливим у цій площині є звернення до архівних матеріалів, біографічних спостережень сучасників як однієї із перших фіксацій об'єктивної картини становлення світоглядних та педагогічних поглядів К. Ушинського, а також до критико-публіцистичних розвідок учнів педагога, його послідовників.

Аналіз основних досліджень і публікацій, присвячених даній проблемі. Більшість досліджень часів радянської влади аналізують педагогічну систему однобічно, тенденційно, з позицій партійності науки та заангажованих ідеологічних настанов.

Загалом першими дослідниками поглядів К. Ушинського були його сучасники, учні та послідовники: П. Блонський, В. Водовозов, Є. Водовозова, М. Грунський, М. Демков, В. Єрмілов, В. Люстрицький, Л. Модзалевський, А. Острогорський. Життєвий і творчий шлях письменника-педагога, його ідеї вже були об'єктом аналізу в ґрунтовних працях багатьох дослідників у таких аспектах: історико-біографічному (М. Гончаров, М. Грунський, С. Єгоров, К. Єльніцький, В. Єрмілов, В. Зажурило, Д. Лордкіпанідзе, М. Песковський, В. Струмінський); антропологічному (В. Ігнат'єв), дидактичному (М. Данилов, М. Демков, Л. Ісаєв, І. Горячева); публіцистичному (Є. Водовозова, В. Карпов, Т. Карпова, А. Романовський); психологічному (Б. Анан'єв, Т. Тажибаєв); методичному (В. Вдовін, С. Рівес).

Питання морального та гуманістичного виховання в філософії К. Ушинського піднімалися в роботах таких дослідників дореволюційного періоду, як: М. Грунський, К. Єльніцький, В. Люстрицький, Л. Модзалевський, Л. Сєдов, М. Цебрикова, М. Чехов. У радянський період до робіт К. Ушинського зверталися Б. Анан'єв, П. Горбулін, А. Джумбаєв, А. Лапшина, М. Петров, С. Осипова, С. Рівес, С. Соколовський, Л. Стуканов. Слід зазначити, що чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників (Р. Беланова, Л. Бобко, С. Бондар, К. Гавриловець, Л. Кондрашова, І. Матюша, Н. Протасова, А. Смансер, В. Сущенко, Л. Хору́жа та інші) є прихильниками побудови цілісного педагогічного процесу на гуманістичних засадах, чії погляди спираються на ідеї К. Ушинського.

Погляди К. Ушинського на виховання та навчання, його філософські та антропологічні ідеї сьогодні знову актуальні, викликають особливий інтерес. У філософській антропології людина розглядається як істота вільна, незалежна і самостійна, здатна до самовизначення, здійснення індивідуального вибору і самореалізації. Тому антропологічний принцип усе частіше стає методологічним принципом педагогічного знання взагалі, як і принципів професійної педагогічної діяльності викладача вищої школи, управління педагогічною підготовкою майбутнього вчителя зокрема.

Питання трансформації соціокультурних і економічних підстав гуманітарної сфери сучасного суспільства, зокрема антропологічні аспекти подібних процесів в різні часи привертала увагу філософів (І. Аносов, А. Гелен, Д. Дубровський, С. Кулешов, П. Тейяр де Шарден та інші), соціологів (Ф. Минюшев, Н. Луман), культурологів (С. Гурін, Л. Зеленська, Т. Федорова та інші), педагогів (А. Баталіна, Н. Забеліна, М. Коджаспірова, М. Лідтке та інші), але говорити про вичерпний розгляд хоча б частини з них, напевно, зарано.

У дисертаційному дослідженні І. Аносов обґрунтував роль антропологізму як головного концепту методології гуманістичних перетворень у навчанні та вихованні [1]. Дисертація В. Довбні безпосередньо висвітлює філософсько-антропологічні погляди видатного мислителя і гуманіста другої половини XIX століття К. Ушинського. Автором аналізуються особливості творів К. Ушинського як джерела історико-філософської думки, визначаються методологічні засади філософської антропології мислителя, його погляди на життя як основоположну складову світу, на фізичні основи та місце людського життя в системі планетарного життя. Досліджуються соціокультурні аспекти філософської антропології К. Ушинського, зокрема, проблеми філософсько-освітньої реалізації розробленої ним концепції життя людини. Дослідник з'ясував, що основним способом соціокультурного розвитку людини в умовах формування промислово-урбанізованої цивілізації К. Ушинський вважав систему освіти суспільства, складовими якої були школа, позашкільні установи, дитячі дошкільні заклади, державні, громадські установи тощо [6].

Мета і завдання роботи. Однак, незважаючи на висвітлення різних аспектів творчої спадщини та звернення до біографії мислителя, в українській педагогіці ще не здійснено огляд архівних джерел, які містять інформативні відомості, високий рівень осягнення життєвих реалій сучасників щодо місця, ролі, здобутків К. Ушинського у вітчизняному педагогічному процесі, що і стало **метою дослідження**.

З'ясування становлення майбутнього педагога, особливостей його індивідуальних біографічних моментів, зафіксованих у скупих архівних матеріалах та презентованих його сучасниками, дає змогу усвідомити певні закономірності у розвитку педагогічних поглядів, відзеркалює взаємозв'язки уявлень ученого, письменника, педагога та запропонованих ним педагогічних концепцій.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна філософія освіти в Україні, переконує І. Зязюн, має бути тільки гуманістичною: "Хоч це не гарантує реального втілення її у життя, бо у нас ще сильні традиції декларативного, а й нерідко й спекулятивного гуманізму, та й перехід до реального, істинного гуманізму є непростим навіть в теорії, а що вже говорити про практику..." [8, с. 23]. Позитивному вирішенню цього питання сприяє поява серйозних методологічних наукових праць гуманістичної спрямованості Г. Балла, Б. Гершунського, М. Кагана, В. Кременя, В. Лугового, В. Лутая, В. Огнев'юка та інших, суть їхньої позиції полягає в наступному: в центр буття поставлена людина, і тому все в цьому світі набуває значення лише в зіставленні з нею, розміщується навколо неї як найвищої цінності.

В. Довбня у дисертаційному дослідженні акцентував, "що людинознавчі питання особливо актуалізуються в Україні з другої половини XIX століття, коли більша частина її була в складі Російської імперії. Тоді в Україні і в Росії посилюється значущість філософсько-антропологічної тематики, пов'язаної з освітньо-педагогічною роботою, дотичній до таких політико-просвітницьких рухів, як "народництво", "українофільство" та ін. Філософсько-антропологічне питання того часу постало як дилема: відповідає чи не відповідає існуюча система суспільних (людських) відносин природі людини? Якщо не відповідає, то як побудувати таку систему освіти і виховання, яка б узгодила товариство з людською природою?" Науковець доходить висновку, що вирішення цієї проблеми по-різному уявлялося філософами і педагогами в Росії, які впливали і на антропологічну і освітню думку України [6, с.3]. Беззаперечно, що значний вплив на розвиток

гуманістичної думки мала теорія етичного гуманізму, проголосивши людину найвищою цінністю, метою і кінцевим результатом виховної діяльності. За Е. Фроммом, вищою цінністю гуманістичної етики має стати утвердження істинної людської "Я".

Здобутки світової та європейської філософії та педагогічної думки знайшли своє місце й отримали особливу інтерпретацію у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Так, позиція гуманістичної етики притаманна ідеям М. Бердяєва, В. Вернадського, Д. Лихачова, С. Рубінштейна, Г. Сковороди, В. Соловйова, П. Флоренського, А. Швейцера та інших.

У Російській імперії яскравими виразниками гуманістичних тенденцій в освіті виступали такі діячі, як: К. Вентцель, І. Джонс, М. Пирогов, Л. Толстой, К. Ушинський, Ф. Фейгін. Науковці неодноразово робили спроби визначити особливості "української душі", тип української родини. Тим важче це зробити, якщо мова заходить про діячів, які творили у колі російської культури чи, навпаки, про українське оточення росіянина. Це пов'язано, переконують дослідники, з українською психічною структурою, яка, на думку М. Костомарова, Вікторії Храмової, Є. Онадького, О. Кульчицького, М. Шлемевича, С. Білоконя, вирізняється емоційно-чуттєвим характером, "кордоцентричністю", чий погляд зумовили теоретичні засади гуманістичної філософії та педагогіки, методи історико-генетичного дослідження, соціально-культурну антропологію.

М. Костомаров одним з перших зробив спробу з'ясувати менталітет українського народу у праці "Об историческом значении русской народной поэзии", звернувся до цієї теми у "Книзі биття українського народу", остаточно сформулював власну концепцію щодо зазначеного питання у "Двух русских народностях". Автор зробив кілька цікавих висновків. Українці, живучи у гармонії з природою, виявляють вроджений естетизм. Через поетизацію природи вони виявляють чуття прекрасного, любові, духовності, порівняно до ідеального, неземного [9]. Йшлося, безперечно, про "філософію серця", обґрунтовану Г. Сковородою та П. Юркевичем.

О. Кульчицький запропонував "генетичне пояснення" української психіки, визначивши чинники, що вплинули на формування української душі, зокрема "расовий, географічний, історичний, соціологічний, культуроморфічний та доглибнопсихічний" [11, с. 51]. Б. Цимбалістий наголосив на соціокультурних факторах, головних і незмінних у розвитку суспільства, завдяки яким можливо ідентифікувати націю. Центральне значення на формування національної вдачі українців має становище жінки, жінки-матері в житті українців, звідси, на думку дослідника, високий прояв сердечних, "ідеальних рис" вдачі українця та "втеча українця до життя в малому гурті, спаяному теплом, сердешністю взаємин" [11, с. 87]. Із цим узгоджується індивідуалізм українців, певна "байдужість" до навколишнього світу.

Українська "філософія серця" була готова сприйняти потужні віяння західноєвропейської "філософії життя", витворюючи новий синтез з відповідними національними ознаками. Дотримуючись концептуальної філософської системи Григорія Сковороди щодо особистої фізичної і духовної свободи, яка, вважав мислитель, настане лише за умови обирання "сродної" своїм здібностям роботи, завдяки велінню серця як зосередженню усіх творчих поривів людини, педагоги-гуманісти вимагали від учителя спрямувати свої творчі зусилля на панестетизм, або естетичний месіанізм. Тобто творча і гуманістична складові стали основою педагогіки. Бездоганність проявів людського духу та вчинків особи не прояви мислення, а потяги вільної волі людини. Через свободу самовизначення як вимір моральності (оскільки за людиною не закріплені ні висоти, ні нищотні моралі), що пов'язує людину з вічністю підкреслюється безмежність духовного потенціалу людини. Воля людини визначається серцем, його любов'ю до краси і добра.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях науковців гуманістична етика також стає предметом аналізу (А. Алексюка, І. Бежа, В. Демиденка, І. Зязюна, І. Кіреєвої, О. Савченко, О. Столяренко, О. Сухомлинської, А. Сущенко та інших). Причому поняття "гуманізм" розкривається ними у різних аспектах: назва епохи Відродження та ідейної течії; визнання моральних якостей особистості – поваги, доброти, милосердя, сердечності; ставлення до особистості людини як найвищої цінності; стосунки між людьми. Світоглядна позиція вчених полягає в тому, що вони визначають пріоритет гуманістичних норм основним регулятором професійної діяльності вчителя.

В Україніському педагогічному словнику С. Гончаренка надається визначення гуманізації освіти: "Центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції. Гуманізація освіти означає повагу школи й педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистих цілей, запитів та інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей і обдарувань, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення" [4, с. 76].

На сьогодні, згідно з Національною стратегією розвитку в Україні, "якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості [10, с. 1]. Тож науковці усвідомлюють: зміни, що відбуваються в системі освіти, є складовою ширшого процесу – трансформації соціокультурних та економічних чинників гуманітарної сфери сучасного суспільства. У цьому контексті зрозуміло, що трансформація системи освіти і реформування національної вищої школи в цілому повинні відбуватися в контексті глобальних інноваційних процесів не тільки в освіті, а у свідомості її суб'єктів [2, с. 122-123]. Професійна підготовка майбутнього фахівця проявляється в пріоритетному розгляді індивідуальної життєдіяльності суб'єкта, внутрішніх умов його розвитку – фокусуванні уваги на його потребах, відмові від функціоналізму в оцінці його праці.

Подібно до західноєвропейських класиків, К. Ушинський, поряд з іншими представниками російської філософсько-педагогічної традиції, завдання та цілі виховання трактував у широкому контексті взаємодії особистості і суспільства, висуваючи на перше місце формування моральних якостей людини, що прагне до високих ідеалів. Тому в якості головної мети виховання ставилося виховання в особистості потреби до

розвитку в собі моральної зрілості й активності, а в педагогічному ідеалі ще помітніше виявлялася ідея "доброго громадського активіста".

Розвиваючи ідеї французького Просвітництва, представники якого усі найважливіші соціальні явища детермінували природою людини, К. Ушинський підвів під ідею природовідповідності освіти наукову методологічну базу, підсумувавши дані антропологічних наук і екстраполювавши їх в педагогіку. Його педагогічна теорія базується на ідеї єдності і неподільності душевного і матеріального життя, цілісності особистості людини. Спостерігаючи ознаки продажності, яка активно стала проникати й до школи, він намагався попередити розвиток цієї негативної тенденції "гуманізацією освіти", під якою він розумів "взагалі розвиток духу людського", і сподівався, "що людство, нарешті, втомиться гнатися за зовнішніми вигодами життя і піде створювати набагато міцніші зручності в самій людині, переконавшись не на словах тільки, а на ділі, що головні джерела нашого щастя і величі не в речах і порядках нас оточують, а в нас самих" [12, с. 249].

У працях "Рідне слово", "Труд в його психічному та виховному значенні", "Людина як предмет виховання", "Про моральний елемент у вихованні" К. Ушинський досліджував такі аспекти гуманізації педагогічного процесу, як: становлення та розвиток гуманної особистості; вплив навчання на моральну природу дитини; гуманістичний зміст методів навчання; всебічний розвиток учня. Виявляючи турботу про стан дитини, К. Ушинський підкреслював, що гуманний педагогічний процес повинен будуватися на принципі народності, тобто з врахуванням схильностей, потреб, характеру та мови народу. Особливого значення в даному процесі, наголошував він, набуває діяльність учителя-гуманіста. У зв'язку з цим учений стверджував, що вчитель повинен ретельно й старанно ставитися до занять, уміти своєю "моральною природою" викликати повагу до себе, збудити дитячу самоповагу. К. Ушинський зауважив, розглядаючи моральність як основу добротворення людини, що "... необхідно просвітити свідомість людини, щоб перед її очима ясно лежала дорога добра", бо "вплив моральний значно важливіший, аніж розвиток розуму взагалі та наповнення голови знаннями" [12, с. 159].

Педагог багато уваги приділяв значенню особистості вчителя у справі навчання і морального виховання. Він переконував, що не школа і не "німі стіни" зберігаються у спогадах вихованців, але насамперед "величний образ їх енергійного і добродесного вихователя, який навчав їх переважно власним прикладом, повсякчасним натхненням, готовністю на самопожертву для їх блага, ніж словами" [12, с. 178]. У реалізації морального принципу в освіті він провідну роль відводив учителеві, відзначаючи, що через особистість вчителя в учнів зростає моральний принцип, формується система життєвих цінностей. Тож, на думку педагога, моральні основи мають бути глибоко засвоєні людиною, а не залишатися чисто зовнішніми регулятивами. Перед освітою варто ставити за мету розвиток особистості, що, безперечно, сприятиме зміцненню особистої ініціативи, вироблятиме критичне ставлення до навколишньої дійсності, з'явиться прагнення втілювати в життя усвідомлені ідеали і особисто усвідомлену моральність.

Певно, моралісна сфера світогляду К. Ушинського та членів його родини, зокрема доньки, спонукала бути не лише пасивними виразниками буття, а в першу чергу здійснювати совісну самооцінку, що пов'язано із вищим морально-духовним станом серця – любов'ю і почуттям людяності. Добре відомим фактом з подачі уродженця м. Новгород-Сіверського, приятеля К. Ушинського по навчанню в місцевій гімназії, педагога, письменника М. Чалого є свідчення, що юнак мав добру вдачу, сумирний характер, тяжів до споглядання, у нього вже тоді існували ще не ясно сформовані ідеали [3, с. 437].

Для Надії Ушинської, дочки педагога, як й інших інтелігентів тогочася, існував вибір між громадським обов'язком і власними потребами. Проте внутрішнє благородство, напевно, було для родини Ушинських проявом вищого сенсу трансцендентної сутності існування людини, адже воно відроджує людину, змушує повернутися до свого природного ества, лишаючись людяним. Тому, згідно з батьковими моральними настановами та внутрішнім "я – людина", вона пожертвувала Чернігівському губернському земству 7000 рублів на "устройство I начального училища в Глуховском или Новгород-северском уезде, рассчитанного по крайней мере на 100 учеников с тем, чтобы училищное здание было солидно выстроено из нового материала и вполне соответствовало бы своему назначению, чтобы оно было снабжено хорошей школьной мебелью и снабжалось бы всегда в достаточном количестве учебными пособиями и чтобы срок его открытия – была осень 1912 г." [7, арк. 94].

Ідеї К. Ушинського стосовно гуманізації навчально-виховного процесу знайшли практичне втілення у діяльності й працях вітчизняних педагогів та діячів XIX століття (В. Водовозов, М. Демков, О. Духнович, М. Корф, С. Миропольський). Так, М. Демков, послідовник К. Ушинського, в "Історії російської педагогіки" присвятив розділ 28 К. Ушинському, його життю і аналізу педагогічних праць. Педагог підкреслює просвітянську місію К. Ушинського, акцентує на його педагогічній антропології, зокрема підкреслює важливість існування педагогічних факультетів у справі морального виховання молодого покоління. У роботі М. Демков переконливо довів, що педагогічний такт та особисті якості вчителя відіграють у педагогічній діяльності дуже важливу роль, однак лише в поєднанні з широкими загальними та педагогічними знаннями вони складають міцну основу професійної майстерності вчителя, що власне яскраво продемонстрував своєю діяльністю К. Ушинський [5]. М. Демков, як і його попередник К. Ушинський, вважав, що від успішного розв'язання проблем виховання залежить не тільки подальша доля кожної особистості, але й соціально-економічний, культурний розвиток країни.

На думку К. Ушинського, є найвірніший шлях, коли "людина вносить у суспільство свою самостійну думку, посилюючи її всім тим, що дає їй суспільство, так що душевна діяльність людини подвоюється... Правильно розвинена людина саме і буде перебувати в такому щирому ставленні до суспільства: не втратить у ньому своєї самостійності, не відірветься від нього своєю самостійністю... Справа ж виховання – виховати таку людину, яка увійшла б самостійною одиницею до складу суспільства" [12, с. 406].

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми. Таким чином, життєві перипетії, оточення, виховання К. Ушинського мали значний вплив на розвиток світоглядної позиції педагога, яка в основі має гуманістичні принципи. М. Демков в подальшому розширив та поглибив учення видатних українських педагогів О. Духновича та К. Ушинського про гуманістичну складову педагогічної науки і практики. Науково-педагогічні праці К. Ушинського мають гуманістичну складову, оскільки детерміновані його національним походженням, вихованням, моральними настановами. До праць К. Ушинського звертаються сучасні діячі педагогічної науки, оскільки в них є нові імпульси для виявів внеску педагога у світову педагогічну науку та до використання його теорії у практиці сучасного навчання і виховання. Запропонована розвідка заповнить існуючу лакуну в вивченні витоків ученя К. Ушинського і спонукатиме до нових відкриттів у біографічних даних і філософсько-педагогічних поглядах мислителя.

Використані джерела

1. Аносов І. П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи): Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / І.П. Аносов. – Київ, 2004. – 438 с.
2. Вікторенко Ірина. Філософія антропологізму в контексті професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи / Ірина Вікторенко // Вісник львів. ун-ту. – Сер. пед., 2009. – Вип. 25., Ч. 1. – С. 122–127.
3. Воспоминания М.К. Чалого (Моя портретная галерея) // Киевская старина. – 1889. – Том XXVI (август). – С. 436 – 446.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Демков М. И. История русской педагоги / М.И. Демков. – Ч. 3. – Новая русская педагогика (XIX в.). – М.: Типография Императорского Московского университета, 1909. – 532 с.
6. Довбня В.М. Проблема людини у філософській антропології Костянтина Ушинського: дисертація канд. філос. наук: 09.00.05 / Віктор Миколайович Довбня. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський нац. ун-т, 2003. – 185 с.
7. Доклад №19 Уездной земской управы очередному Новгород-северскому уездному земскому собранию. О пожертвованиях Н.К. Ушинской // Державний архів Чернігівської області. Ф.145, оп. 2, спр. 352, арк. 94, 99 зв., 100.
8. Зязюн І.А. Гуманізм освіти ХХІ століття: Наук.-метод. посібник / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
9. Костомаров М. Две русские народности / М. Костомаров. – К.: Майдан, 1991. – 72 с.
10. Латушин В.В. Антропоцентрированный подход к профессионально-педагогической подготовке будущего учителя // Педагогика, 2003. – № 9. – С. 50-58.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [електронний ресурс]: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
12. Українська душа / Ред. В. Плачинда. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.
13. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні: Вибрані пед. твори / К.Д. Ушинський. – К.: Рад. школа, 1949. – 416 с.
14. Хабеев Т.Н. Формирование национальной идеи в русской педагогической мысли / Т.Н. Хабеев // Интернет-журнал "Проблемы современного образования". – 2011. – №6. – С. 70-73.

Strilets S.I.

GENESIS OF HUMANIST VIEWS OF K. USHINSKIY

The article reveals, that the spiritual-moral, humanistic ideas, views of K. Ushinskiy observed by his contemporaries. Is observed that the qualities of humanism: the principles, values, worldview, the way of life, the historical practice – consistently were decided at a future teacher, they became a part of his outlook.

Key words: *K. Ushinsky, education science, humanistic views, ethical humanism, anthropological approach, the principle of nationality, national identity.*

Стаття надійшла до редакції 3.05.13